

terende cascades en de ruischende fonteinen, de weelde van broderie-perken en de schoonheid van linden en beukenalleeën zeker een omgeving vormden voor het tot rijpheid komende verheven denken.

Hier werden de diepzinnige disputen gehouden over de voor aanvechting vatbare theorieën der monaden in het systeem der „prästabilierten Harmonie“. Wanneer de oude tuingoden konden spreken zouden ze u meevoeren in Platonische en Aristotelische wijsbegeerte, waarvan ze nu twee eeuwen geleden gehoord hebben, in beschouwingen, waarbij de ziel als de centraal monade van het lichaam gedacht werd en Leibniz in welgekozen bewoordingen aantoonde, dat er een absoluut gemis zou zijn van eenigen invloed van ziel op lichaam of van lichaam op ziel... waarin hij gewaagde van de oneindige centraalmonade, die de wereld of de godheid vertegenwoordigde en hij na een breed uitgesponnen betoog tot de eindconclusie kwam, dat de minst heldere, minst duidelijke monade overeenkomt met wat we in onze dagen de materie of de elementaire atomen noemen.

En in de wetenschappelijke openluchtbijeenkomsten zal meer dan eens Leibniz, onwillekeurig volgend de geniale systemen van een Giordano Bruno met veelomvattende, eerbied afdwingende wetenschappelijkheid in glasheldere betoogen aangetoond hebben hoe zóó het mechanisme in dynamisme, het materialisme in idealisme omgevormd kunnen worden, een filosofie, die in de 18e eeuw tot Kants optreden veler gedachten beheerschte en haar aanhangers vond in groote dichters en schrijvers als Lessing en Herder.

Zoo zal hij, die iets weet van het vele en belangwekkende, dat de tijd van Leibniz en keurvorstin Sophie aan Herrenhausen verbonden heeft, bij het betreden van den door de historie gewijden aanleg er als van zelf toe komen de vraag te stellen of we Leibniz niet mogen beschouwen als de meest tot uiting gekomen, boven alle tegenwerpingen verheven optimist.

Wanneer we ons verdiepen in de levensgeschiedenis van dezen grooten man, als we gelezen hebben het voor het eerst in 1710 te Amsterdam uitgekomen werk: „Essai de Théodicée sur la bonté de Dieu, la liberté de l'homme et l'origine du mal“,... we den weg weten in zijn door epigonen verzamelde aphoristische theorieën, zooals men ze vindt in de werken van Chr. Wolf, G. Behn, Bülfinger en Gottfried Pleucquet respectievelijk in „Dilucidationes philosophicae de deo anima et mundo“ (1723) „De Harmonia animi et corporis praestabilita“ (1723); „Primaria monadologieae capita“ (1745), e.a., en we daarbij op de hoogte zijn

van de politieke rol, die Leibniz speelde aan het Hannoveraansche Hof, dan blijven we toeven en toeven op de plekjes van het Königsbusch en het tuintheter, waar we telkens herinnerd worden aan Hanovers grootsten wijsgeer en aan keurvorstin Sophie, van wie hij zelf in een brief van den 5en Januari 1864 schreef: „Der Geist Ew. Hoheit, welcher an erster Stelle unter den groszen Geistern unserer Zeit genannt werden musz, durchdringt bald alle Geistesgebiete. Neben ihnen leuchtet das Tagesgestirn die unvergleichlichste Prinzessin“.

Voor al na den dood van haar gemaal Ernst August in 1698, toen ze zich in de door haar

KEURVORSTIN SOPHIE
14 OCTOBER 1630—8 JUNI 1714.